

Глава VI

, ДЕЈСТВА НА ПРОСТОРУ ШАБАЦ — БОГАТИИ

Борбе у долини Дрине биле су завршене углавном до почетка марта 1945. године. Одбацивањем непријатељевих снага, које су интервенисале од Добоја према Тузли, створени су услови да се дејства 2. армије НОВЈ (1. марта преименована у ЈА) пренесу у долину реке Босне, поред осталог и ради пресецања комуникације Добој — Босански Брод.

Пошто је дејство 2. армије у доњем току Босне озбиљно угрожавало повлачење немачких снага, то је штаб немачке Групе армија „Е“ одлучио да предузме хитне мере како би јединице 2. армије ЈА одбацио што даље од долине Босне и Саве. Ради тога је непријатељ предузео офанзивна дејства респективним снагама. Његова дејства према овом плану била су јача у другој половини марта 1945. године.¹

Јединице 2. армије ЈА морале су бити обезбеђене од изненадних удара и дејства разних квислиншких снага које су имале задатак да дејствују у њеној позадини, Зато је позадина 2. армије морала бити сигурна а слобода маневра обезбеђена. Према одлуци Генералштаба ЈА (Врховни штаб преименован у Генералштаб) 2. пролетерска дивизија је требало да буде ангажована у развијању дејства на простору село Јања — село Крчина, село Корај, а од 28. марта је стављена под команду 1. армије ЈА да би, у саставу Јужне оперативне групе дивизија, развила дејства на правцу Брчко — Босански Шамац и садејствовала осталим

¹ *Ослободилачки рат*, књ. стр. 513—514. .

снагама 1. армије приликом њиховог наступања после пробоја сремског фронта.

Двадесет друга дивизија ЈА сменила је 2. пролетерску дивизију у ноћи између 10. и 11. марта. Трећу српску бригаду сменила је 8. српска бригада 22. дивизије.²

Након извршене смене 3. српска бригада је 11. марта у 05,00 часова отпочела покрет за прелазак на нови простор: 1 и 4. батаљон правцем Лешница — Ново Село — село Прњавор — село Змињак — село Дубље где су се разместили у кантонману; 2. и 3. батаљон правцем Ново Село — Прњавор — село Дуваниште — село Штитар где су се разместили за одмор; штаб бригае са приштапским јединицама и позадином разместио се у селу Белотићу, где је пристигао 11. марта до 14,00 часова.

После пристизања 4. батаљона у Дубље он је расформиран ради преформирања бригаде у три батаљона.

Дванаестог марта 3. српска бригада се налазила на одређеном простору са јединицама распоређеним по кантонману. Истог дана је извршено преформирање, реорганизација и попуна јединица, поред осталог, и људством из 6. српске бригаде која је 4. марта 1945. расформирана. Преформирање бригаде из четворног у тројии састав извршено је према општем наређењу Генералштаба ЈА ради преласка на јединствену формацију бригада са циљем лакшег руковођења и командовања јединицама у ЈА.

Од 13. до 26. марта 1945. године бригада је провела у кантонману са јединицама распоређеним на наведеном простору. Овај период после преформирања и реорганизације бригада је, поред одмора и редовније исхране људства, искористила за извођење обуке према израђеном плану, затим за попуну јединица људством, наоружањем, муницијом и опремом, за спровођење мера противавионске одбране (уређење положаја, обука јединица за дејство против нисколетећих непријатељских авиона, израда ровова за заштиту људства од ваздушног напада и др.), за редовно снабдевање и исхрану, као и за спровођење мера хигијене и заштите људства и одржавања борбене готовости код војника и јединица.

² *Зборник*, том I, књ. 18, бр. док. 112. л. Ц"и"

Норед тога, јединице у кантонману су развиле веома активан политички рад. Тих дана је спроведена кампања за прикупљање помоћи пострадалим крајевима. Тим поводом борци 3. бригаде су се одрекли трећине obroка хране и прикупили око 10.000 кг брашна, 200 литара зејтина, 50 кг шећера и других намирница. У оквиру проелаве Светске омладинске недеље јединице и појединци 3. бригаде учествовали су у фискултурним такмичењима, одржајим у оквиру 2. дивизије, на којима су представници 3. бригаде постигли одличне резултаге.

У времену од 26. до 28. марта, док се бригада налазила у кантонману, десиле су се у бригади следеће промене:

1. — Према наређењу штаба 2. дивизије³ 3. батаљон бригаде је 26. марта упућен привремено у састав 2. пролетерске бригаде, с којим циљем је извршио покрет из села Штитара до села Бадовинаца и посео регион одбране — пут од села Кандрака до Дрине — укључно к. 88 — Трњаци До са две чете на самој Дрини, а са једном четом на к. 109 са које се контролише обала Дрине. Непријатељ је ирема 3. батаљону ангажовао мање четничке делове, који су имали намеру да се пребаце преко Дрине и кроз распоред батаљона пробију у позадину.

2. — Први батаљон 3. српске бригаде, према наређењу штаба дивизије, налазио се у Прњавору у строгој приправности. Остали делови бригаде били су у кантонманима и изводили редовну наставу.

Према заповести штаба 2. пролетерске дивизије бр. 387 од 28. марта⁴ 3. српска бригада је 29. марта извршила мање померање: 1. и 2. батаљон до села Руњана, где су се разместили, штаб бригаде са приштапским јединицама и позадином до села Липнице, а 3. батаљон, пошто је предао положај јединицама 2. бригаде, такође до Руњана где је стигао 30. марта у 05,00 часова. Тога дана бригада је остала на одмору очекујући наређење за прелаз и дејство на левој обали Дрине.

⁶² Архив ВИИ, кут. 732-а, бр. рег. 74/4.

" Архив ВИИ, кут. 733, бр. рег. 11/25.

ПРЕЛАЗ НА ЛЕВУ ОБАЛУ ДРИНЕ И БОРБЕ КОД БУКВИКА И КРУШКОВОГ ПОЛА

У време опште припреме ЈА да с пролећа 1945. године општом офанзивом протера непријатеља са читаве југословенске територије, наређењем штаба 1. армије од 30. марта 2. пролетерска дивизија је упућена на простор село Козлук — село Хрновица — село Брањево, с тим да се одатле повеже са 17. источnobосанском дивизијом на простору село Јања — Бијељина и 5. крајишком дивизијом на простору Зворник — село Челопек,⁵ јер је, ради садејства главним снагама у Срему, од 2. пролетерске, 5. и 17. дивизије, 10 тенкова и два артиљеријска дивизиона требала формирати тзв. Јужну оперативну групу дивизија 1. армије са задатком да разбије и уништи непријатеља на десној обали Саве, на ширем простору Бијељина — Брчко, а затим да се пребаци преко Саве и удари у бок и лећа немачких снага у Срему, те тако осталим снагама 1. армије омогући да лакше пробију утврђени сремски фронт.

У духу тог наређења штаб 2. дивизије је 31. марта издао заповест бригаама за покрет.

Трећа српска бригада истог дана је извршила марш правцем село Руњани — Лешница — село Циганлија и у рејону Циганлије пребацила се на леву обалу Дрине. После преласка преко Дрине бригада је иродужила марш преко села Дугог Поља и Бјелошевца до села Бањице где је стигла 1. априла око 10,00 часова. На овом простору бригада се разместила према следећем распореду: 1. батаљон са главнином у рејону Муслиманске Глиње а са једном четом у Српској Глињи; 2. батаљон у рејону села Доње Трнове; 3. батаљон у селу Крчинама; штаб бригае са приштапским деловима у Бањици.

Сваки батаљон је истурањем своје предстраже учествовао у обезбеђењу смештаја. Другог априла јединице бригае налазиле су се на истој просторији на којој су се налазиле претходног дана. Слободно време коришћено је за извођење борбене обуке и упознавање оружја. Морално и здравствено стање јединица било је

⁵ *Зборник*, том I, књ. 18, бр. док. 112. л „Ци“

добро; оружје и опрема такође су били у добром стању.

Бригада се припремала за пајављени покрет према заповести штаба 2. пролетерске дивизије бр. 391 од 3. априла⁶ која је стигла истог дана предвече. Према овој заповести бригада је извршила марш правцем село Обријеж — село Корај — село Челић и након пристизања на нови простор разместила се према следећем распореду: 1. батаљон у северни део села Челића, а 2. и 3. батаљон у рејону села Ратковића. Други батаљон одмах је примио и посео положаје 2. славонске бригаде 28. ударне дивизије ЈА. Са једном четом посео је део друма испред села Пукиша око 1 км десно и лево, а остатак батаљона налазио се у Ратковићима. Непосредно обезбеђење батаљон је вршио једним истуреним предстражним одељењем на Добровској коси. Трећи батаљон је примио положаје 17. славонске бригаде 28. ударне дивизије, те је једну чету истурио на к. 249 и Гајеве, а остале јединице разместио у јужном делу Ратковића. Штаб бригаде сместио се у Челићу у згради Хаци-Рашида Ибрахимовића.

За време марша и размештаја јединице бригаде нису долазиле у контакт са непријатељем.

Трећег априла бригада је упутила једну извиђачку групу јачине 20 бораца у правцу села Забрња. За време извиђања група је наишла на четнике у селу Зовику. Дошло је до оштре борбе. Пошто је четника било око 1.000, група се морала повући у састав бригаде. Том приликом су погинули Влада М. Богдановић, рођен 9. марта 1925. године у селу Паковраћи код Чачка, Миодраг Д. Вучић, рођен 12. јула 1919. у селу Селишту код Трстеника, Борђе М. Марковић, рођен 22. септембра 1922. у селу Слиову, срез грачанички и Милован Радуловић, рођен 27. јуна 1923. у селу Гаглову, срез расински. У овој борби велику храброст, сналажљивост и смелост показао је извиђач Саво, који је ликвидирао непријатељеву патролу од 5 четника.

Према заповести штаба 2. дивизије од 4. априла коју је штаб 3. бригаде примио истог дана у 23,45 часа, требало је да се 2. дивизија 5. априла пребаци на простор села Горње и Доње Брке и Јабучика и одатле по-

⁶ Архив ВИИ, кут. 735, бр. рег. 1/2. < . . .

веже лево еа деловима 2. армије, а десно са 17. ударном дивизијом.⁷ С тим циљем је 3. српска бригада у ноћи између 4. и 5. априла извршила марш правцем Ратковићи — село Вражићи — село Зовик — село Горњи Рахић. У току марша колона је била откривена и тучена ватром непријатељеве артиљерије из рејона села Паланке и Горње Брке. Непријатељеви положаји били су на линији Паланка — село Вукеље — село Муслиманска Маоча — село Рашљани — село Горњи Хргови. Састав непријатељевих јединица испред бригаде био је мешовит. Било је ту Немаца, четника, усташа, зеленог кадра и руских белогардијаца. Намера овако удруженог непријатеља била је да држи и контролише комушкацију Брчко — село Срнице — село Сребрник.

Бригада је из покрета извршила снажан напад на непријатељеве јединице и протерала их из села: Вукеље, Вујичића, Гајева и Лукавца. Када је бригада прела у гоњење и почела напад на село Буквик, једна већа јединица квислиншког зеленог кадра ушла је у село Доњи Рахић са намером да нападне бригаду са бока или лећа. Овај покушај непријатеља био је на време откривен, те је штаб бригаде одмах упутио 3. батаљон према овим снагама непријатеља. Батаљон је у снажном нападу разбио непријатеља и предузео гоњење према селу Паланци. Овом приликом 3. батаљон је успоставио чврсту тактичку везу са батаљонима прве линије 4. пролетерске бригаде и бочним нападом садејствовао им у ослобађању села Паланке.

Истовремено су усташе и четници из села Рашљана нападали на лево крило 1. батаљона. У самом почетку напад је заустављен, а затим око 18,00 часова непријатељ је одбачен ка селу Буквику где је организовао линију одбране.

У таквој ситуацији штаб 3. српске бригаде је одлучио да одмах предузме напад на непријатељеву сдбрапу код Буквика. Напад је почео 5. априла у 20,00 часова после кратке артиљеријске припреме и до поноћи село је потпуно очишћено од непријатеља. Затим је бригада, на достигнутим положајима у рејону Буквика, привремено прешла у одбрану, јер је откривено присуство нових снага непријатеља, а ситуација је

⁷ Ј. Вукотић, н.д., стр. 497.

била нејасна. Бригада је успоставила одбрамбени положај на линији Буквиц — к. 133 — к. 105 — Студенча — десна обала речице Мале Тиње — северозападни део села Гајеви. Непријатељеви губици у борбама вођеним 5. и 6. априла износили су 26 погинулих и 38 рањених, док је у бригади било свега 5 рањених бораца. Заплењено је 23 пушке и један тромблон. Штаб бригаде се сместио у Буквику у кући Илије Ратковића.³

За то време су 2. и 4. пролетерска бригада ослободиле села Паланку, Брку, Бодериште и Брод, пресекле правац Босански Шамац — Брчко и почеле непосредан притисак на Брчко. Седамнаеста и 5. ударна дивизија поселе су положаје за напад на брчки мостобран са истока и југа. Босутска група дивизија 1. армије, на левој обали Саве, ослободила је села Стражинце и Рачиновац и напала непријатеља на линији село Врбања — село Сољани — село Дреновци — село Бурићи.

Према плану штаба 2. пролетерске дивизије за напад на Брчко 3. српска бригада је 6. априла задржана на ранијим положајима да и даље затвара и извића правац Брчко — село Церик. Једино је њен 2. батаљон извршио покрет преко села Витановића до села Буквица и у том рејону посео положај. Непосредан борбени контакт главнине батаљона са непријатељем у току дана није успостављен. Само се извиђачка патрола 2. батаљона сукобила са чегницима код места званог Билићи и заробиле четири четника. Утврђено је да се непријатељ повукао у правцу Босанског Шамца.

Седмог априла ситуација код 3. српске бригаде била је непромењена. Извиђачка патрола 2. батаљона је у селу Улицама око 16,00 часова заробила 10 четника. Истог дана еу 2. пролетерска бригада, 17. и 5. ударна дивизија ослободиле Брчко, а Босутска оперативна група дивизија 1. армије избила је пред села Гуњу и Врбању.

После ослобођења Брчког 2. пролетерска дивизија је продужила наступање десном обалом Саве ка селу Орашју и Босанском Шамцу. При томе је 8. априла 3. српска бригада наступала правцем село Буквиц — село Витановићи — село Доњи Жабар, после борбе против

³ Архив ВИИ, бр. рег. 4/7.

остатака усташа и четника стигла на свој маршевски циљ и преноћила у ширем рејону села Човић Полџе.

Усташе и четници су под сталним притиском бригада 2. пролетерске дивизије у неред у одступали у правцу Босанског Шамца и Добоја тежећи да дођу у контакт са Немцима који ће их прихватити и обезбедити храном и муницијом.

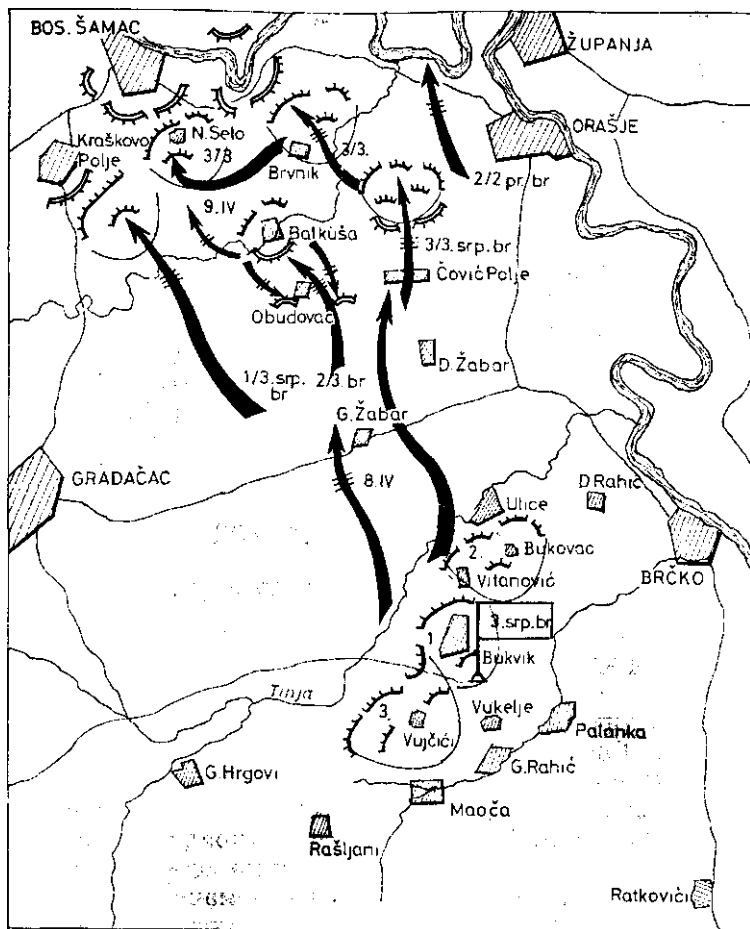
Девог априла, наступајући као лева колона 2. дивизије, 3. српска бригада је чистила терен, нападала и уништавала непријатеља по батаљонским нападним колонама. Том приликом је 3. батаљон напао село Бок и протерао непријатеља из рејона овог села, а 2. батаљон је претрпео терен правцем преко села Баткуша. Први батаљон, штаб бригаде и пршптакске јединице кретале су се иза 2. батаљона.

Истог дана бригада је наставила покрет. Први батаљон је пребачен у први ешелон и кретао се правцем за село Крушково Поље. Из покрета је протерао непријатеља са предстражних положаја у рејон села Хасића. Приликом уништења бункера у борби за Хасић нарочито се истакао бомбаш 3. чете 1. батаљона Борислав Станковић.

Други батаљон наступао је правцем село Обудовац — село Баткуша — село слатина — село Милошевац. И он је из покрета протерао непријатеља са више узастопних положаја. При томе је најтежу борбу имао у селу Милошевцу, а у борби у рејону Слатине се истакао бомбаш 2. чете овог батаљона омладинац Жарко Марић.

Трећи батаљон наступао је правцем према селу Брвнику и водио борбу против непријатеља у самом селу. Ту је смртно рањен заменик команданта батаљона Жарко Р. Васиљевић, рођен 1. септембра 1920. године у селу Петровићима код Никшића. Погинуо је и тринаестогодишњи борац Мојсије Вујичић родом из села Мојсиња код Чачка.

Следећег дана, 10. априла, јединице 3. бригаде држале су исте положаје са којих су одбиле бројне нападе непријатеља. Нарочито тешке нападе је издржао 1. батаљон. Он је у почетку изгубио рејон одбране, али је противнападом успео да протера непријатеља и да поново овлада Крушковым Пољем. Непријатељ је одступио у правцу Босанског Шамца. За то време је 2.

*Напад бригаде на Брвник и Крушково Поље
(8—10. VI 1945. год.).*

батаљон остао на свом рејону одбране и подржао борбу 1. батаљона на простору Крушковог Поља. Уз то је, приликом претреса терена, заробио 80 четника и запленио 28 пушака, 1 радио-апарат и доста стоке и материјала. Трећи батаљон је одбијао нападе непријатеља у садејству 2. батаљона 2. пролетерске бригаде и ликвидирао једно непријатељево упориште. У 16,00 часо-

ва 3. батаљону је наређено да одмах крене у правцу Крушковог Поља и тамо поседне одбрану десно од 1. батаљона.

Губнци непријатеља у борбама код Хасића и Крушког Поља 9. и 10. априда износили су око 90 погинулих и 150 рањених усташа. Заплењено је 13 пушкотражеза, 31 пушка, 35 бомби и др. На страни јединица 3. бригаде је погинуло 10 и рањено 28 бораца. Поред већ поменутих припадника 3. бригаде ту су пошнули: Андрија М. Васиљевић, рођен 1926. године у селу Шутцима код Љига, Никола Г. Вучетић, рођен 5. марта 1922. у Никшићу, Будимир С. Врањанац, рођен 22. октобра 1922. у селу Пепељевцу код Крушевца, Сретен Илић, рођен 14. јануара 1926. у селу Кобиљу код Крушевца, Сретен Н. Милосављевић, рођен 8. маја 1922. у селу Пепељевцу код Крушевца, Адам Митић, рођен у селу Трупалама код Ниша, Чедомир М. Сокић, рођен 8. јануара 1924. у селу Липници код Чачка, Радивоје М. Славковић, рођен 18. фебруара 1925. у селу Шарлинцима, срез добрички.

Штаб бригаде налазио се у селу Корници.⁹

БОРБЕ ЗА ОСАОБОБЕЊЕ БОСАНСКОГ ШАМЦА

Претрпевши поразе у дотадашњим борбама, непријатељ је био приморан на одступање у правцу Босанског Шамца. Друга пролетерска дивизија је прешла у гоњење како не би дозволила непријатељу да се среди за пружање организованог отпора. Поред тога, било је предвиђено да се дивизија пребаци на леву обалу реке Босне да би предухитрила маневар немачког 34. армијског корпуса на правцу Брчко — Босански Шамац. Зато је штаб 2. пролетерске дивизије издао заповест 3. српској и 2. пролетерској бригади за напад на Босански Шамац.

За непријатељеву одбрану Шамац је представљао веома важно упориште, које је нашим снагама спречавало прелаз преко Босне и Саве.

Зато је дејство 3. српске и 2. пролетерске бригаде за овладавање овим непријатељевим упориштем било

⁹ " Архив ВИИ, кут. 733, бр. рег. 11/36.

веома важно. Брзим ослобођењем Босанског Шамца и пребацивањем преко Саве вршио би се притисак у десни бок и позадину непријатсљевог распореда на средњем фронту. Овакав продор стварао би услове за лакше дејство снага Прве армије на сремском фронту.

Непријатељ је ценио важност одбране овог упоришта, па га је организовао за одбрану као насељено место. При томе је искористио и постојећи насип око Босанског Шамца. Са насипа терен је откривен и погодаи за тучење бришућом ватром. Разна испупчеља стварала су могућност организације успешне унакрсне ватре и доброг ватреног система. Непријатељ је то вешто и на време искористио, као и околност што се насип у продужетку везује за пут који иде према Орашју, чиле се још више ојачавала одбрана Босанског Шамца.

Нападу 3. бригаде претходило је извићање непријатељеве одбране и консултовање са месним партизанским јединицама и командама. На крају је извршено командантско рекошосцирање (извићање). Одлучеао је да се цео систем одбране најпре туче снажном ватром артиљерије, минобацача и целокупног тешког наоружања бригаде. После ове ватрене припреме напад је требало извршити јуришним одредима са што мање снага у првом ешелону. Јуришним одредима требало је продрети у систем одбране и освојити поједина утврђења, а главним снагама бригаде брзо упасти кроз створене пролазе и наставити дејство у граду. Затим је главноном бригаде требало енергично гонити непријатеља и „на његовим леђима“ се пребацити преко Саве и створити мостобран на левој обали реке.

За извршење овако постављеног плана 3. бригада је ојачана дивизијом артиљерије. Концентричном ватром артиљерије, минобацача и аутоматских оруђа цеде бригаде (митраљеза и пушкомитраљеза) јединице 3. бригаде у првом налету су сломиле систем ватре и одбране непријатеља на насипу испред града и на ивици града. Једанаестог априла око 09,00 часова два јуришна одреда, јачине по један ослабљени батаљон, у снажком јуришу су упали у створену брешу на насипу и кроз непријатељеву одбрану незадрживо продрли у град. За јуришним одредима убачене су остале јединице бригаде. Заједничким напорима до 17,00 часова град је потпуно ослобођен, а непријатељ протеран преко Саве.

У борби за Босански Шамац 1. чета 3. батаљона дејствовала је на десном крилу борбеног поретка бригаде дуж десне обале Саве са задатком да спречи одступање непријатеља овим правцем. Водови и одељења чете ирволчили су се кроз непријатељев распоред, нападали га с бока и леђа, уиосили забуну и олакшали напад осталих делова бригаде. У борби за град нарочито се истакао пушкомитраљезац Старчевић који је својом хроброшћу прецизном ватром и упадима у непријатељев борбени поредак унео праву пометњу у непријатељеву одбрану.¹⁰

Трећа српска бригада у садејству са деловима 2. пролетерске бригаде, који су јој помогли при уништењу непријатеља на десној обали Босне и у међуречју Сава — Босна, извела је напад на Босански Шамац ирема начелима која важе за напад на утврђено насељено место. Њене јединице је подржавао један артиљеријски дивизион, тако да су батаљонске нападне колоне, због концентричне ватре артиљерије, минобацача и тешког аутоматског оружја, ослободиле град без неког озбиљнијег отпора.

У борбама за ослобођење Босанског Шамца губици непријатеља, које су му нанеле јединице 3. српске бригаде, износили су 25 погинулих, 15 рањених а велики број се утопио у Сави приликом бекства и спасавања испред јединица 3. српске бригаде. Заплењено је 1 тешки митраљез „брета“, 10 пушкомитраљеза, 45 пушака, 3 брдска топа, 1 тешки минобацач, 2 мотоцикла, 30 бицикла и 1 аутомобил.

На страни 3. српске бригаде било је 11 погинулих и 19 рањених бораца.¹¹ Утврђено је да су том приликом изгубили живот Милан Ј. Бошковић, рођен 3. фебруара 1907. године у селу Тешићи, срез моравски, Светозар Р. Гојковић, из села Каменара код Крушевца, Радомнр Б. Давидовић, рођен 7. септембра 1925. у селу Сенцу код Крушевца, Милорад Ж. Бокић из села Гредетина, срез моравски, Александар Б. Бокић, рођен 20. јануара 1922. у селу Ратајама код Александровца, Љубисав Мг-

¹⁰ Опис борбе за ослобођење Босанског Шамца извршен је на основу изјаве генерал-мајора ЈНА у пензији Михаила Гавриловића, тадашњег команданта 3. српске бригаде.

¹¹ Архив ВИИ, кут. 737, бр. рег. 4/7.

љатовић, рођен 15. септембра 1926. у селу Речићи, срез јабланички, Радивоје М. Јеремић, рођен 2. јула 1924. у селу Мојсињу код Чачка, Вукадин В. Костић, рођен 1927. у селу Пепељевцу код Крушевца, Христивоје Ж. Савић, рођен 8. маја 1925. у селу Великом Дреновцу, срез моравски, Миодраг Томић из села Мршинаца код Чачка и Жарко Шљивић, рођен 2. јуна 1921. у селу Милочају, срез жички.

После ослобођења Босанског Шамца 2. пролетерска дивизија је добила задатак да контролише и извића међупростор између Саве и Босне због чега је 3. српска бригада требало да поседне простор Босански Шамац — село Оштра Лука — село Бок с тим да извића и контролише правце који воде из долине Саве и Босне, а делом снага да обезбеђује Босански Шамац.

Дванаестог априла јединице 3. бригаде налазиле су се на истим положајима које су запоселе одмах после ослобођења Босанског Шамца. Додира са непријатељем није било. Упућене су извиђачке патроле преко Саве и Босне с циљем да открију присуство непријатеља. Непријатељева артиљерија повремено је тукла рејон Босанског Шамца.

У Босанском Шамцу бригада је другог дана после његовог ослобођења организовала приредбу. Хор бригаде (48 певача) певао је борбене песме, било је рецитација и изведен је скеч „Мати“. После програма било је народно весеље.

ЧИШНЕЊЕ ПРОСТОРИЈЕ БРЧКО — БИЈЕЉИНА

;;

од **ЧЕТНИКА**

« Према телефонском наређењу штаба 2. пролетерске дивизије, 3. српска бригада је 13. априла извршила покрет правцем село Црквина — село Хасић — Ново Село — село Брвник — село Оштра Лука.

Бригада се разместила према следећем распореду: 3. батаљон у селу Брвнику са задатком да контролише десну обалу Саве; 2. батаљон, штаб бригаде са приштапским јединицама и позадином у селу Острој Луци, 1. батаљон у току дана остао је на положајима на Сави и Босни код Босанског Шамца до смењивања од јединица команде места Босански Шамац.

Према заповести штаба 2. дивизије 3. српска бригада се од 14. априла у 16,00 часова до 15. априла у 01,00 час пребацивала преко Саве код Орашја, а затим наставила покрет до села Жупање где се прикупила да би продужила марш ка селу Штитару.

У то време на северу су јединице 1. армије, после пробоја сремског фронта, ослободиле Винковце. Тиме је била завршена сремска операција у којој је непријатељ успео да извуче главнину снага и одступи на северозапад. После тога су јединице 1, 2. и 3. армије ЈА на широком фронту приступиле гоњењу непријатеља према Загребу, Вараждину и даље на запад.

Друга пролетерска дивизија је добила наређење да изађе из састава Јужне оперативне групе дивизија 1. армије и да се стави под непосредну команду Генералштаба ЈА, да се одмах прикупи и пребаци на десну обалу Саве и размести на простору Брчко — село Челић — Бијељина — село Козлук, те да чисти Семберију и Мајевицу од преосталих чегничких, усташких и друшх непријатељевих група.

У току покрета за Штитар 3. српска бригада примила је наређење штаба 2. дивизије да се одмах врати назад и пребаци на десну обалу Саве што је и извршено. У рејону села Видовице бригада се разместила према следећем распореду: 1 и 3. батаљон у селу Копаници; штаб бригаде са приштапским деловима у селу Видовици; 2. батаљон је према наређењу штаба дивизије још 13. априла из Оштре Луке упућен за Брчко ради обезбеђења града и чишћења његове околине од четника.¹²

Према наређењу штаба 2. дивизије 3. српска бригада је 16. априла наставила покрет из рејона села Видовице за Брчко, где јој се прикључио 2. батаљон и разместила се на ширем простору села Горњег Бодеришта према следећем распореду: 1. батаљон у рејону Шаторовића, 2. батаљон у рејону Дубравица, а 3. батаљон, штаб бригаде са приштапским деловима и позадином у рејону Бодеришта.

Седамнаестог априла у 05,00 часова 3. српска бригада наставила је покрет по самосталним батаљонским колонама: 1. батаљон правцем Дубравица — село Пу-

¹² Архив ВИИ, куг. 737, бр. рег. 4/7.

кић — село Челић — село Брда — село Корај и разместио на простору села Кораја и Пушковца; 2. батаљон правцем село Шаторовићи — село Ратковићи — село Челић — село Пирковци — село Трњаци — село Прибој и разместио на простору села Трњака и Прибоја; 3. батаљон правцем село Горње Бодериште — село Ратковићи — село Пирковци — село Трњаци — село Прибој — село Крстац и разместио се у рејон села Снежнице и села Крстац. Штаб бригаде са приштапским деловима пребацио се у село Лопаре.

За време марша 3. батаљон се 17. априла око 14,00 часова у селу Прибоју сукобио са око 300 четника, разбио их и протерао у правцу планине Мајевице. Истовремено је 2. батаљон у селу Трњацима водио борбу са око 50 четника и протерао их у правцу Петровог брда. Затим је наишао на групу од око 20 четника и одбацио је у правцу села Обршине. За то време је батаљон из марша протерао неколико група четника од којих је једна побегла у правцу села Обријежа, а остале у правцу Лознице на Дрини.

Осамнаестог априла су 2. и 3. батаљон 3. српске бригаде чистили терен од четника на обронцима иланине Мајевице. Приликом чишћења терена није дошло до борбе, јер су деморалисани четници панично бегали, повлачили се у дубину планине и ту скривали.

И 19. априла 3. бригада је претресала терен. Разбијене и обезглављене четничке групе нису се усуђивале да прихвате борбу, већ су се повлачиле. Тог дана су поред реке Јање откривене четничке бригаде укупне јачине 100—120 четника под вођством Митра Керовића, а на Плочи три четничке бригаде у јачини од 80 до 100 четника под командом Радивоја Керовића.

Батаљони 3. бригаде су дејствовали према следећем распореду: 2. батаљон је претресао села и насеља Тобут, Лабуцку, Зло Село, Јасике, Плоче, Бијеле Шљиве, Лћимовиће, Столице и Коњиковиће и на коси Златово открио око 80 четника под командом Милана Марића; 3. батаљон је претресао села Снежницу, Црни Брх, Јасиковац, Чакловицу и Паљеву и приликом претреса засеока Протића наишао на групу од 60 до 70 четника, која су без борбе побегли у правцу села Васиљевића и Савића; 1. батаљон је претресао околину села Кораја и Тутњевца не наишавши на непријатеља.

Од 20. до 22. априла бригада је остала на истом терену и по батаљонима формирала потерна одељења која су претресала терен и трагала за четницима и усташама. Бригада је била у сталној приправности. За то време је сваки предах у борби и краћи одмор у јединицама бригаде коришћен за политички и културно-просветни рад, за спремање културно-забавних приредби, издавање бригадног листа, батаљонских билтена и четних цепних новина. Чланци су писани тако рећи на ногама или на положају у заклону. Готово у сваком селу кроз које су њене јединице пролазиле одржаване су приредбе и друге манифестације. Мештани су масовно учествовали на овим приредбама и скуповима које је организовала бригада.

Према наређењу штаба 2. пролетерске дивизије 3. српска бригада је 23. априла у 05,00 часова почела покрет пребацивања у рејон Бијељине. Маршеви су изведени у самосталним батаљонским колонама према следећем распореду: 1. батаљон правцем село Корај — село Тутњевац — село Сухо Поље — Бијељина, где се разместио за одмор; 2. батаљон правцем село Трњаци — село Лопаре — село Челић — село Поточари — Брчко и разместио се за одмор на простору Поточари — Брчко; 3. батаљон правцем село Сњијежница — село Крстац — село Мезграја — село Корај и разместио на простору Кораја и Тутњевца; штаб бригаде са приштапским деловима и позадином правцем село Лопаре — село Челић — село Корај — село Сухо Поље — Бијељина где су се разместили.

Од 24. априла до 2. маја 1945. године бригада је остала на ширем простору Бијељина — Брчко чистећи терен од четника, зеленокадровских и усташких остатака. Батаљони су редовно претресали терен, патролирали и вршили изненадне испаде мањим јединицама у разним правцима и по различитом времену. Неангажоване јединице изводиле су редовну обуку и одржавале састанке са народом. Бригада је са јединицама, размештеним у Бијељини, учествовала у дефилеу поводом прославе Првог маја. ; к » .

ПРЕБАЦИВАЊЕ БРИГАДЕ НА КОПАОНИК

Генералштаб ЈА је 30. априла 1945. године наредио 2. пролетерекој дивизији да се пребаци на простор Куршумлија — Брус — Ушће — Нови Пазар — Краљево ради контроле и чишћења ове територије од четничких остатака и других непријатељевих група и пружања помоћи органима народне власти и друштвено-политичких организација у сређивању прилика.

Суградан, 1. маја, штаб дивизије је дао јединицама план превозења железницом од Београда до Крагујевца, Јагодине (сада Светозарево), Краљева и Крушевца и наредио им да очисте терен од заосталих четничких група у захвату долине Западне Мораве, на међупростору Котленик, Јухор, Гледићке планине, Столови, Жељин, Гоч и Копаоник.¹³

Трећа српска бригада се до 3. маја задржала иа простору Мајевице и Посавине, а затим тога дана у 12,00 часова предузела покрет преко Бијељине и пребацила се преко Саве код Сремске Раче. Након преласка Саве бригада је продужила покрет преко села Кузмина и Мартинаца где се убацила у воз и пребацила у Земун. Позадина бригаде убацила се у воз у Сремској Митровици и превезла у Земун. Из Земуна се пребацила у рејон Бежаније.

Петог маја бригада се припремала за настављање покрета. У 13,00 часова 1. и 3. батаљон пребацили су се из Бежавије у Београд, где су се до 21,00 часа укрцали у воз чија је композиција кренула за Крагујевац. Трапспорт је стигао у Крагујевац 6. маја у 10,00 часова. После искрцавања 1. батаљон је размештен у селу Книћу, а 3. батаљон у рејону села Лаћеваца и Трњака.

Идућег дана у 04,00 часа 2. батаљон, штаб бригаде, приштапске јединице и позадина бригаде извршили су покрет из Бежаније за Београд где су се у 21,00 час укрцали у железничку композицију и кренули за Краљево. На железничку станицу Краљево стигли су 7. маја у 01,00 час. После искрцавања 2. батаљон се пребацио у село Рибницу и ту разместио, а штаб бригаде са приштапским јединицама и позадином је остао у Краљеву.

¹³ Архив ВИИ, кут. 185, рег. бр. 41—2/2.

Седмог маја 1. батаљон је претресео терен: 1. и митрзљеска чета правцем Голо брдо — Вучје поље — к. 430, а 2. и 3. чета правцем Горња Мала — Липов врх — Чукар — Кобиља бара. Део батаљон је избио на по-
ложај Вучје поље — Орлови.

Следећег дана је настављен претрес терена, а увече су се батаљони вратили у своје гарнизоне. Приликом акција претреса терена нису вођене борбе против четника јер су их ови избегавали. Међутим, утврђено је да је неколико група четника под командом Драгише Васића прешло преко Западне Мораве.

Док су једни делови чистили терен од заосталих непријатељевих група, остале снаге су се одмарале, срећивале и изводиле стручну и војно-политичку наставу. Према изричитој директиви, војно-политички и партијски органи бригаде су контактирали са органима народне власти, друштвено-политичким органима и јединицама Корпуса народне одбране и милиције да би им пружили што већу помоћ.

Од 9. до 12. маја 3. српска бригада пребачена је из рејона Краљева у рејон Ушћа према следећем распореду:

— 9. маја у 20,00 часова 1. батаљон је извршио марш од Краљева до села Самаиле у чијем се рејону разместио да би већ сутрадан у 20,00 часова наставио покрет са две чете правцем село Горњи Дубац — село Белан — село Богалово — к. 1012, а осталим јединицама преко Дупца и Пропјенице до села Толишнице, чистећи терен од мањих четничких остатака;

— 9. маја у 06,00 часова 2. батаљон је извршио марш до Врњачке Бање одакле је 10. маја у 05,00 часова наставио марш правцем село Дуга — Љескова коса — к. 828 — Гаравиште — Вуково брдо — Црни врх — село Пределе и ту се разместио. Већ 11. маја батаљон је делом снага продужио марш правцем Пределе — село Међуређе — Ушће, а са две чете правцем Пределе — село Плана где су избиле на комуникацију за Ушће код села Баре. Дванаестог маја у 12,00 часова батаљон је предузео чишћење терена: 1. чета правцем село Милавчевићи — село Дољани — село Гладнице — село Зацкуље; 2. чета правцем Јабуково поље — село

Косурићи — Железница — Коријени. Остатак батаљона извршио је марш за Ушће где је стигао око 20,00 часова;

— 10. маја у 20,00 часова 3. батаљон је извршио марш са две чете правцем Краљево — село Драгосињици, а осталим јединицама правцем Краљево — село Рибница — село Камиџора, 11. маја је продужио марш правцем Камиџора — село Каменица — село Брезна, а 12. маја правцем Брезна — село Вишњица — село Предоле, где се после извршеног марша разместио;

— штаб бригаде са приштапским деловима и позадином пребацио се 12. маја у 04,00 часа возом из Краљева у Ушће и ту се сместио.

Тринаестог и 14. маја бригада се налазила у истим рејонима и мањим јединицама вршила претресе терена. За време претреса није дошло до борбе са четницима. Према подацима добивеним од обавештајних органа и мештана утврђено је да се на овом терену крије око 40—50 четника, који се крећу у групама 3—5 и избегавају сваки сукоб. Иако је чистила терен од остатака непријатеља, 3. српска бригада је прешла са ратног на мирнодопско стање са основним задатком да сређује јединице, изводи војно-политичку наставу и решава кадровска, нартијска и материјално-техничка питања. Истовремено су јединице бригаде одржале политичке зборове и културно-забавне приредбе.

Петнаестог маја 1945. године јединице бригаде настављале су рад према плану обуке и претресање терена. Прва чета 3. батаљона уггућена је у рејон Врњачке Бање и разместила се у Новом Селу. Штаб бригаде са ириштапским јединицама и позадином налазио се у Ушћу, а батаљони у следећем распореду: 1. батаљон на ширем простору села Савова и Оршице, а са две чете у селу Понарима; 2. батаљон у рејону Ушће, а са две чете у селу Коријенима; 3. батаљон у рејону села Предола. У оваквом распореду јединица, спремним за борбу против четника, затекао је крај рата 3. српску бригаду.⁴⁴

У овом периоду борбе (у завршној фази ослобођења земље), док су јединице 2. армије изводиле офан-

⁴⁴ Архив ВИИ, кут. 733, бр. рег. 10/27.

живна дејства на правцима: Бијељина — Брчко, Тузла — Добој и другим, 2. пролетерска дивизија својим дејством на простору село Јања — село Крчина — село Корај и чишћењем терена од четника обезбеђивала је неометано дејство јединица Друге армије и дејствовала на правцу свог покрета и напада.

У првом делу овог периода 3. српска бригада успешно је дејствовала на десној обали Дрине. Почетком априла 1945. године бригада је прешла с деене на леву обалу реке и дејствовала западно од села Кораја на ширем простору село Челић — село Ратковићи. Овим дејствима бригада је омогућила 17. дивизији да уз подршку 2. пролетерске дивизије 2. априла 1945. године ослободи Бијељину и протера 65. пешадијски пук немачке 22. пешадијске дивизије ка Брчком. Бригада је наставила дејства на простору село Зовик — село Горњи Рахић, разбила чегничке снаге код села Буквика и Крушковог Поља и обезбеђивала 17. источnobосанску дивизију и 2. пролетерску бригаду 2. дивизије у борбама за ослобођење Брчког. Као резултат ових борби поодужено је наступање 2. пролетерске дивизије дуж десне обале Саве, која је 8. априла ослободила Орашје, а 3. српека бригада заједно са 2. пролетерском бригадом је 11. априла 1945. године ослободила Босански Шадгац.

У другом делу овог периода бригада је дејствовала прво на уништавању четничких оетатака на обронцима планине Мајевице (од 17. до 22. априла), а затим на ширем простору Бијељина — Брчко (до краја априла). Чишћење терена је вршено свакодневним претресатњем патролама и изненадним дејствима јединица одговарајуће јачине у различитим условима и на свим правцима.

Најзад, у *трећем делу* овог периода бригада је пребачена из источне Босне у долину Ибра — у рејон Ушће, где је наставила да чисти терен од остатака четника. Ту је дочекала и 15. мај 1945. године, дан ослобођења Југославије.

Трећа српска народноослободилачка ударна бригада прошла је током народноослободилачког рата тежак пут. Брзи покрети, вешти маневри, и изненадни напади, препади и удари, правилан избор и начин деј-

ства, краткотрајне и одлучне борбе били су основна карактеристика њених борбених дејстава. При том је њена ударна моћ непрекидно расла; постајала је све јача, јединственија, покретљивија и убојитија.

Бригада је успешно савладала многобројне тешкоће захваљујући, пре свега, високој свести, борбености, истрајности и самопрегору својих бораца и руководиоца. Она је умела и у најтежим ситуацијама да смогне снаге и зада непријатељу ударац. У тим замашним борбама бригада је стицала драгоцено ратно искуство и веома брзо је сазревала.

Идући без предаху и увек доследно путевима револуције, 3. српска ударна бригада је дала частан допринос историјској победи. Томе су доста допринели руководиоци јер су увек били у средишту догађаја. Командни и руководећи састав израстао је непосредно из њених редова, од бораца који су делом показали да могу одговорити тим дужностима.

И поред великих губитака које је трпела у многим тешким борбама, 3. српска ударна бригада је стално попуњавана, и то највише омладинцима и омладинкама из Србије. Из њених редова израсло је неколико добрих руководиоца и способних војно-политичких радника, којима су попуњаване друге јединице НОВЈ и ЈА, органи народне власти и друштвено-политичке организације на терену.

Ратовала је у Србији, Санџаку, Црној Гори, Срему и источној Босни. Под њеном заставом, поред Србијанаца, борили су се и борци из других крајева наше земље. Свуда куда је пролазила ширила је и учвршћивала братство и јединство југословенских народа и народности. Њене борбе и победе и њене опште карактеристике уврстиле су је у ред најбољих јединица НОВЈ и ЈА.

За ратне заслуге и подвиге у народноослободилачкој борби 3. српска бригада је више пута истицана и похваљивана. На предлог врховног команданта ЈНА маршала Југославије Јосипа Броза Тита највише представништво народа и народности СФРЈ одликовало је бригаду Орденом заслуге за народ са златним венцем. Бројним високим орденима одликовани су многи

њени борци и руководиоци, а њих 9 и Орденом народног хероја. Поред тога, бригада је добила и друга званична признања свог Врховног команданта и других високих војно-политичких руководиоца социјалистичке Југославије.

Врховни командант оружаних снага Југославије одао је бригади последње највеће признање за ратне заслуге када је 7. октобра 1953. године издао наредбу којом је 3. српска народноослободилачка ударна бригада проглашена 19. пролетерском бригадом.

САДРЖАЈ

Глава I

	Страна
УВОД	5
ФОРМИРАЊЕ 3. СРПСКЕ УДАРНЕ БРИГАДЕ — — —	43
Припреме за прелаз у Србију и покушај форсирања Лима	46
Форсирање Аима и избијање у долину Ибра — — —	49
Марш и борбе у захвату долине Ибра — — — — —	57
Извлачење из долине Ибра и дејства на просторији Милићи — Добри До — Врмбаје — — • — — — — —	67
Операције на просторији Голија — Јавор, продор преко комуникације Ужице — Пожега у правцу Повлена — —	78
Повлачење ударне групе на слободну твриторију Црне Горе — — — — —	100

Глава II

ДЕЈСТВА БРИГАДЕ КАО ДЕСНЕ НАПАДНЕ КОАОНЕ 2. ПРОЛЕТЕРСКЕ ДИВИЗИЈЕ — — — — —	115
Спречавање прелаза неатријатеља преко Лима — — —	121
Одбрана Берана и борбе 3. бригаде у Андријевичкој операцији — — — — — • — — — — —	124
Продор у јужну Србију — — — — — — — — —	129
Прелаз преко Ибра — — — — — — — — —	135
Дејства на подручју Копаника — — — — — — —	140
Борбе око Куршумлије — — — — — — — — —	148
Дејства на простору Соколовица — Гајтан — Горња Јабланица — — — — —	151
	269

Г л а в а III

	Страна
БОРБЕ ОКО КРУШЕВЦА — — — — — — — —	157
Дејства северно од комуникације Крушевац — Трстеник	167
Дејства на комуникацији Крушевац — Сталаћ и на иод- ручју Жупе — — — — — — — —	174
Борбе у долини Мораве — — — — — — — —	179
Борбе на правцу Крагујевац — Кралево — — — —	186
Дејства у првој половини новембра 1944. године — —	195
Форсирање Ибра и борбе на прилазима Краљеву —	199
Ослобођење Краљева и Чачка — — — — — — —	204
Чишћење подручја Чачка од четника — — — — —	211

Г л а в а IV

БОРАВАК У БЕОГРАДУ И ПРЕБАЦИВАЊЕ НА СРЕМ- СКИ ФРОНТ — — — — — — — — —	217
Борбе на сремском фронту код Бапске-Новак — — —	221

Г л а в а V

ПРЕБАЦИВАЊЕ СА СРЕМСКОГ ФРОНТА НА ДРИНУ	231
Прелаз преко Дрине и борбе код Шепка — — — —	233
Борбе у рејону Лешнице — — — — — — — —	240

Г л а в а VI

ДЕЈСТВА НА ПРОСТОРУ ШАБАЦ — БОГАТИН — —	247
Прелаз на леву обалу Дрине и борбе код Буквика и Крушковог Поља — — — — — — — —	250
Борбе за ослобођење Босанског Шамца — — — —	256
Чишћење просторије Брчко — Бијељина од четника —	259
Пребацивање бригаде на Копаоник — — — — —	263

ТРЕНА ПРОЛЕТЕРСКА (СРПСКА) БРИГАДА

Технички уредник

Андро Стругар

Језички редактор

Мирјана Шошић, професор

Коректор

Нада Весић

Омот

Мирослав Вајић, акад. сликар